JAROSLAV BOUČEK, ČESKÝ NOVINÁŘ V LATINSKÉ AMERICE

JAROSLAV BOUČEK, ML.

V 50. a 60. letech byl Jaroslav Bouček (1923–2001) byl výjimečně aktivním reportérem v řadě exotických zemí, pracoval často ve velmi ztížených podmínkách, vyžadující duševní i fyzickou pohotovost, například v Kongu a Angole.[1] Narodil se 10. prosince 1923 v Košicích, maturoval na libeňském gymnáziu roku 1942.[2] V letech 1942–1943 byl totálně nasazen u Luftschutzu v Kolíně nad Rýnem, po návratu se zúčastnil odboje a pražského povstání. Po válce vystudoval literární vědu, v letech 1949–1956 byl šéfredaktorem nakladatelství Mladá fronta. Pro své jazykové znalosti byl v červnu 1953 vyslán do Koreje, do komise neutrálních států (ČSR, Polsko, Švédsko, Švýcarsko, Indie) repatriující zajatce korejské války. V těžkých podmínkách onemocněl astmou a lékaři mu doporučili v teplém a suchém podnebí. Opustil tedy obor literární vědy a v létě 1956 odjel jako stálý dopisovatel Rudého práva do Káhiry, kde působil s přestávkami do jara 1962.

V dubnu 1963 podnikl okružní cesta po Latinské Americe, kdy navštívil Brazílii, zejména města Recife, Bahía na severovýchodě země, také Rio de Janeiro a nové hlavní město Brasilia, Uruguay, Chile, kde zaznamenal komunální volby a Bolívii, seriál reportáží Latinská Amerika před bouří[3], vycházel v Rudém Právu od května do července 1963. Krátká návštěva Mexika v roce 1964 – během působení v Havaně – vedla k otištění několika článků o historii a současných událostech, kultuře i hospodářství Mexika pod společným titulem Mexická rapsódie[4].

V letech 1963–1966 byl stálým dopisovatel ČTK na Kubě, kde zastihl ještě závěr působení MUDr. Františka Kriegla. V reportáži z východní Kuby zaznamenal Krieglovu účast na záchranných pracích při cyklónu Flora: *„Na vojenském letišti v Holguínu překvapení: mezi uniformovanými a civilními Kubánci vidím starého známého*

1 Srov. výbor reportáží Bouček, Jaroslav: Reportérem na třech kontinentech. Praha 2008 a článek Bouček, Jaroslav ml.: Český novinář na Středním východě a v Africe. In: Krajané ve starém Orientu. Praha 2008 (ed. L. Obuchová), s. 54–61. Na Fakultě žurnalistiky UK byla r. 1990 obhájena diplomová práce Lenky Svitákové Novinář Jaroslav Bouček., 86 s.

2 Viz sborník 75 let libeňského gymnázia 1909–1984. Praha 1985 (ed. J.Bouček aj.)

3 Bouček, J.: Latinská Amerika před bouří 1–8. Rudé právo (RP), 20., 27. května, 3., 17., 24. června, 1., 15., 29. července 1963.

4 Bouček, J.: Mexická rapsódie I-IV. RP (nedělní příloha), 28. června, 31. srpna, 4. října, 13. prosince 1964.

dr. Františka Kriegla, poradce kubánského ministerstva zdravotnictví. – Napiš, že díky obrovské obětavosti zejména letců a vojenských obojživelných vozidel se podařilo zachránit lidi i z naprosto beznadějných situací. - Slibuji napsat.“ [5]

Z pozůstalosti Jaroslava Boučka představujeme v příloze tohoto příspěvku nepublikovanou zprávu pro vedení zahraničního zpravodajství ČTK Latinoamerická situace viděná z Havany, kterou zaslal vedení zahraniční redakce ČTK krátce po americké intervenci v Dominikánské republice.

Další téměř tříměsíční cestu po Latinské Americe roku 1968. Na základě požadavku latinoamerické sekce Ministerstva zahraničního obchodu věnoval největší pozornost Brazílii. Začátkem února odletěl letadlem ČSA do západoafrického Dakaru – českoslovenští občané museli používat ČSA až do nejzazší destinace, kam létaly – odtud pokračoval Lufthansou do Ria de Janeira, navštívil město Manaus a střední Amazonii, Belém a severní atlantické pobřeží, rozvojovou oblast Maranhao, kde byl přijat guvernérem státu, kávovou oblast měst Sao Paolo a Santos. Pokračoval v cestě do Uruguaye, mimo hlavní město Montevideo navštivil také pastvinářskou oblast Mercedes. V Chile mimo hlavního města a přístavu Valparaiso cestoval po jižních provinciích až k Ohnivé zemi, ze Santiaga odletěl do Bogoty, kde uskutečnil rozhovor s kolumbijským presidentem Carlosem Llerasem Restrepem[6] a díky československému konsulovi mohl podniknout cestu zlatonosným povodím řeky Magdaleny. Z Kolumbie odletěl do Mexika, odkud připravil dvě reportáže o přípravě XIX. olympijských her a plánu kulturní olympiády. Koncem dubna se z Mexika se vracel do Prahy společností Sabena přes Brusel. Po návratu připravoval z Latinské Ameriky celkem dvacet reportáží, v závěru plánu reportáží pro období červen – říjen uvedl: „Náklady na cestu /devizové/ činily 3000 dolarů, z čehož jen letecká doprava 1400. Je proto žádoucí, aby tento cyklus reportáží mohl být úspěšně dokončen – ne jako v případě loňského cyklu reportáží z Afriky[7], které se zastavily na 13. pokračování, poté, kdy autorovi bylo sděleno, že je důležitější dělat dežůrní služby několikrát za týden než pokračovat v psaní reportáží.“[8] Nejdříve byly otištěny reportáže z Mexika o přípravách olympiády,[9] reportáže z jižní Ameriky vycházely od 22. června pod titulem Mezi pralesem a Kordillerami.[10] V důsledku vpádu vojsk Varšavské smlouvy, kdy naléhavější bylo domácí zpravodajství, deváté pokračování (o Uruguayi) bylo otištěno teprve 11. září a další pokračování reportáží bylo zastaveno, byť ještě 12. října byla otištěna ještě další samostatná reportáž o Uruguayi.[11]

5 Bouček, J.: Kuba přežívá cyklón. RP, 24. října 1963.

6 Bouček, J.: Kolumbie ve znamení stabilizace a reforem. RP, 15. května 1968, s. 1.

7 Bouček, J.: Afrika krizí a nadějí. RP, květen- srpen 1967.

8 Národní archív (NA), fond Bouček Jaroslav (nezpracováno), Plán reportáží z Latinské Ameriky z 6. V. 1968 stroj. kopie, 2 s.

9 Bouček, J.: Než vzplane olympijský oheň I–II . RP 1., 8. června 1968.

10 Bouček, J.: Mezi pralesem a Kordillerami 1–9. RP, 22., 30. června, 6., 13., 23., 30. července, 4., 13. srpna, 11. září 1968.

11 Bouček, J.: Americké Švýcarsko. RP, 12. října 1968.

Tak již nemohly být napsány plánované reportáže o Chile, Bolívii, Kolumbii aj. [12] J. Bouček byl ještě v letech 1969–1970 dopisovatelem Rudého práva v Bejrútu, odchod redakce v rámci „normalizace" na začátku roku 1971 znamenal konec jeho dráhy zahraničního zpravodaje a reportéra.

Příloha
b. d. (po 26. květnu 1965) – Havana
stroj. kopie, 4 s.

Latinoamerická situace viděná z Havany

Učinit si v Havaně úplný obraz o složité situaci v Latinské Americe, tak jak se vyvinula od agrese USA v Dominikánské republice je věc velmi obtížná, ne-li nemožná. Hlavním důvodem je naprostý nedostatek původní informace o dění v jednotlivých latinoamerických zemích.

Kubánský denní tisk přináší informace podle hlediska vyplývajícího z jeho úkolů jako orgánu revoluční propagandy – prioritně informace o partyzánských bojích ve Venezuele, Guatemale, Kolumbii (a zprávy o údajných partyzánských bojích se objevují i ze zemí, kde prokazatelně takový boj není, jako z Nikaragui, Ekvadoru, nejnověji Bolívie, Peru aj.).

S výjimkou případu chilských voleb jsou zprávy o vnitropolitické situaci jednotlivých zemí koncipovány jako potvrzení o pokračujícím rozkladu, korupci, nespokojenosti atd. (vyjímaje Mexiko a částečně Chile, odkud zprávy jsou velmi opatrné). Velmi málo pozornosti bylo v kubánském tisku věnováno čemukoli, co by nasvědčovalo, že latinoamerické vlády se staví proti politice USA v Dominikánské republice, v Organizaci amerických států /OAS/, bez povšimnutí prochází snaha o vytvoření samostatné latinoamerické mezinárodní organizace bez účasti USA atd. Tisk se zásadně vyhýbá tomu, aby přinesl zprávy, které by postavily do příznivého světla vlády, k nimž má Kuba negativní stanovisko např. venezuelskou, kostarickou, peruánskou atd.

Zahraniční tisk není na Kubu dovážen a nemůže být z Kuby objednán (dokonce ne ani za valuty zaplacené na místě), neexistuje žádná organizace importu a exportu tisku. Jediný zahraniční časopis, který se zde občas objeví, je mexický čtrnáctideník Política, pravidelně s několika měsíčním zpožděním. (Nepočítám sem samozřejmě časopisy sovětské, čínské, z NDR atd., které sem dovážejí instituce těchto zemí). Časopisy, které mají být objednány (zaplaceno v zahraničí ve valutě) pro některé kubánské instituce jako ministerstvo zahraničí, presidentská kancelář, Prensa Latina, Casa de las Americas se dovážejí jednou týdně z Mexika diplomatickým kurýrem (a tudíž v omezeném množství) a se značným zpožděním.

12 NA, Bouček, cestovní zpráva J.Boučka z cesty do Latinské Ameriky 5.února – 26.dubna 1968, stroj. kopie, 2 s. a Plán reportáží z Latinské Ameriky z 6. V. 1968.

Zahraniční agentury – s výjimkou agentur socialistických zemí se zde přijímá UPI, AP, Reuter, AFP, tj. latinoamerické služby těchto zemí ve španělštině. Aparáty jsou instalovány cca na čtyřech místech v Havaně a přístup k nim je vyhrazen zaměstnancům, kteří je zpracovávají. Většina redaktorů Prensy Latiny má k agenturním materiálům přístup jen poté, když v uzavřené místnosti pracující skupina speciálních pracovníků materiál vytřídí a do redakce pošle to, co uzná za vhodné pro místní tisk. Servis je přijímán pochopitelně v havanské kanceláři UPI, respektive AP, kam si západní novináři mohou zajít. Dopisovatelé obou agentur odmítají spolupráci s novináři socialistického tisku, jeden pokus o využívání agenturního materiálu byl přijat návrhem na výměnu – materiál AP bude k dispozici, bude-li socialistický dopisovatel do kanceláře AP nosit důvěrné buletiny. Kromě toho je užší spolupráce s těmito americkými dopisovateli nežádoucí ze specificky kubánských důvodů – tito lidé jsou pod dohledem a v případě potřeby se jde po všech kontaktech (jako tomu bylo v případě zatčení britského free-lance Arthura Benneta r. 1964).

Výtah z agenturních materiálů se na Kubě vydává důvěrně pro úzký politický aktiv (800 výtisků). Je to denní buletin Sintesis cablegrafica (přikládám obálku se seznamem zpráv z jednoho z posledních dnů), který otiskuje denně 8-12 nejdůležitějších zpráv, z čehož – a také z obsahu přiložené obálky – je vidět, že tento buletin podává jen velmi zběžný přehled událostí v zahraničí. Současně s tímto buletinem se vydává výběr článků zahraničního tisku Editoriales y articulos de la prensa extranjera – denně cca 4-6 článků většinou z amerického tisku – dodáváno americkými agenturami. Namátkový výběr z jiného tisku - překlady z originálů došlých do Havany - je silně zastaralý, někdy až o několik měsíců. Oba buletiny jsou přísně důvěrné (viz přiložený štítek s nápisem Přísně osobní). I když zasílání tohoto buletinu je obrovským privilegiem, jemuž se ze zahraničních novinářů v celkovém počtu přes čtyřicet, z čehož dvacet pět socialistických a z komunistického tisku kapitalistických zemí, těší jen pět osob, mj. zpravodaj ČTK, znamená jeho obsah jen částečné a namátkové doplňky k materiálům přístupných jinde.

Vedle těchto buletinů vychází ještě supertajný buletin ministerstva vnitra, který však se omezuje na zprávy související bezprostředně s Kubou (zprávy o emigraci, články o Kubě otištěné v zahraničí atd.). Tento buletin je přísně omezen na vládu, vedení strany, armády, bezpečnosti a není přístupný žádným zahraničním činitelům.

Rozhlas může být nápomocen jen tomu, kde je vybaven speciálním zařízením. V latinoamerických zemích není zvykem mít silnou státní vysílačku, která by měla ambice vysílat také pro zahraničí, většina rozhlasových stanic je soukromý majetek, většinou s teritoriálním omezením. Větší rozhlasová stanice např. v Mexiku nemá jednu ústřední stanici, nýbrž relé spojujících řadu provinčních stanic. Tento ráz rozhlasové struktury odpovídá decentralizovanému politickému a hospodářskému životu běžnému ve většině latinoamerických zemí.

Na běžné přijímače je v Havaně možné chytit pouze několik rozhlasových stanic z USA, Hlas Ameriky, BBC a RTF, většinou reléované z karibských kolonii.

S vyjímkou španělského a portugalského vysílání Hlasu Ameriky, který je daleko vulgárnější než vysílání VoA pro Evropu, všechny stanice se zabývají především problémy země svého působiště. V Havaně neexistuje ústředně řízený monitoring zahraničních stanic. První pokus o soustavné monitorování zahraničního rozhlasu (tj. jedné zahraniční stanice) byl podniknut v době, kdy ze Santo Dominga vysílala silná ústavní vysílačka. Monitoring Santo Domingo byl vydáván ve formě buletinu připojovanému k denním zásilkám obou uvedených buletinů. První číslo vyšlo 11. května a poslední (dvanácté) v den obsazení vysílačky Imbertovými jednotkami - 26. května. (Přikládám výstřižek č. 2 tohoto monitoringu datovaného 12 .května). Buletin byl rozvážen vždy pozdě v noci – z výstřižku je např. patrné, že projev presidenta Caamaňa, přednesený 11.května v 15 hodin odpoledne, byl v tomto buletinu předložen čtenářům 12. května pozdě večer. V kubánském denním tisku tento projev vůbec nevyšel. Toto uvádím na vysvětlenou údajného zdržení této zprávy, kterou, jak patrno z výstřižku denního servisu 13. května, pražské ústředí ČTK z jiného pramene nemělo – z čehož byl nesprávně podezříván havanský dopisovatel ČTK. Poslech Santo Dominga v Havaně byl silně rušen (nehledě k tomu, že byl slyšitelný jen na silné přijímačce s výškovou anténou v budově stanice Radio Havana (anglické vysílání), pochopitelně byl tajný a přístupný jen speciálním pracovníkům.

Havanský dopisoval PAP [M. Ikonowicz] jel do Santiaga, kde podle telefonické zprávy poslech byl lepší a hlavně nebyl tajen - takže poslal několikrát zprávy o tomto vysílání poměrně rychle - [potom] pochopitelně neposílal nic jiného, protože do Santiaga chodí havanské zprávy [teprve] druhý den. Já jsem se rozhodl nejet (přestože jsem o tom věděl), protože se mi zdálo přehnané podnikat takovou cestu pro získání zpráv, které svým charakterem jsou už „z druhé ruky", nehledě k tomu, že než bych podle nových směrnic s Prahou vykorespondoval nákup letenky, byla by stanice už dávno umlčena, a možná by už bylo po událostech.

V Havaně nejsou zastupitelské úřady žádné latinoamerické země kromě Mexika, takže ani touto cestou – použitelnou např. v Praze – nelze získat informace o stanovisku jednotlivých zemí apod. Na druhé straně zde však žije řada představitelů latinoamerických zemí, od několika zástupců komunistických a dělnických stran až po zástupce různých levičáckých seskupení atd. Tito lidé, kteří znamenají velmi cennou pomoc např. při objasňování backgroundu situace v některé zemi, dostávají informace se značným zpožděním (většinou tyto informace chodí přes Evropu). Z jižní části Latinské Ameriky jsou tu lidé jen jako poradci různých kubánských institucí, nikoli stálí političtí zástupci. Časté delegace, které většinou jezdí přes Evropu (s výjimkou renomovaných spisovatelů apod) jsou také jen informátory typu „backround".

Z Havany nepřipadá v úvahu ani využití telefonního styku např. k interviewu atd. S řadou zemí (např. právě s Dominikánskou republikou Kuba nemá telefonické spojení, většinou pro arbitrární přerušení v souvislosti s bojkotem. Do většiny zbývajících zemí nepřipadá telefonní styk v úvahu pro riziko, jemuž je vystaven

každý, kdo přijímá telefony z Havany a hovoří navíc o politických otázkách (týká se diktatur střední Ameriky atd.).

Všechny uvedené důvody, kromě řady dalších (např. nepříznivé stanovisko kubánských orgánů k telegrafickým či dálnopisným zprávám, která obsahují fakta nevítaná ze zdejších hledisek), vedou k opakování stanoviska tímto dopisovatelem již dříve vyjádřeného: Havana se absolutně nehodí k tomu, aby byla považována za informační centrum jakéhokoli širšího okruhu zemí, dopisovatel v Havaně může být považován jen za zdroj informací o Kubě, doplňovaných občasnými jednotlivými zprávami o tom širším latinoamerickém jevu, jehož fokus je výjimečně umístěn zde (různé konference, delegace atd).

Dopisovatel v Havaně se velmi často nedokáže podívat na latinoamerické otázky jinak než kubánskýma očima; je to proto, že obrovská většina materiálu, z něhož čerpá, prošla prismatem (a sítem) subjektivního stanoviska zdejších orgánů. Ten, kdo sedí delší dobu v Havaně prostě nezná řadu věcí nezbytných k tomu, aby si mohl učinit úplný obraz celoamerické situace, která např. v tuto dobu má svou genezi v konkrétních podmínkách jednotlivých zemí (jak jinak vysvětlit odpor proti americkým vojenským i diplomatickým akcím v Santo Domingu ze strany tak odlišných režimů jako je Chile, Venezuela, Peru a Ekvador). Musím přiznat, že je mi dokonalou záhadou, proč např. Ekvador se svou tuhou diktaturou se staví proti. Jeden zástupce levičáckých skupin z Ekvadoru mi řekl, že je to pod tlakem lidových mas a strachem z hněvu lidu (zástupce KS Ekvadoru v Havaně není). Významný činitel kubánského zamini mi řekl totéž a po chvíli přemýšlení dodal, že možná hraje roli také okolnost, že Ekvador má vztek, protože se nestal sídlem řadové konference OAS. Stejné vysvětlení mi podal o své zemi Peruánec (tj. tlak lidových mas atd.) Nemám ponětí, co se vlastně děje v Argentině (kromě zpráv, že jsou tam demonstrace a uspokojivého konstatování kubánského tisku, že v Cordobě byl „justiciado" americký konsul. Je mi zcela neznámo, co bylo v pozadí opakovaných změn (tj. těch, o nichž jsem slabě informován) stanoviska Ilíovy vlády.

To všechno jsou věci, které např. v Mexiku by nedělaly nejmenší potíže. Nebo dokonce v New Yorku (všimněte si, že např. londýnské Times mají svého latinoamerického dopisovatele v NYC, kterému nelze z Havany než závidět zdroje, které tam má k dispozici).

Doporučuji prohlédnout zpravodajství jiných socialistických agentur z Havany (vše prochází dálnopisem) proporce jiných materiálů než kubánských je nepatrná. Např. PAP má celolatinoamerického dopisovatele v Mexiku [E. Osmańczyk] a z Havany nečeká víc než místní informace. Z uvedených důvodů se obávám, že latinoamerický sortiment havanského dopisovatele ČTK nějak podstatně rozšířit nelze.

bk